

مدد حقوق

شاپا چاپی: ۱۸۴۱-۲۷۸۳
شاپای الکترونیکی: ۱۹۲۲-۲۷۸۳

دوره ۸ - شماره ۲۵ - پاییز ۱۴۰۴

امکان‌سنجی تحقق جنایت علیه بشریت از رهگذر تحریم‌های اقتصادی یکجانبه آمریکا علیه ایران
 همایون مافی، مرتضی پورعزیز
 بررسی قراردادهای هوشمند مبتنی بر بلاکچین از منظر کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا
 آریا ابراهیمی، سبحان طیبی
 هوش مصنوعی و نظام حقوق کیفری: تحلیل مسئولیت‌ها و پیامدها
 هادی جمشیدی فر، مهدی جعفریان، رقیه جعفریان
 تحول دادرسی کیفری در پرتو عدالت دیجیتال: کارکرد هم‌افزایانه فناوری‌های نو ظهور
 سیدعلیرضا میرکمالی، سیدمصطفی حسینی دستجردی
 وضعیت حقوقی اختراع مشترک و میزان مالکیت و نحوه تصرف مخترعین در آن
 سعید مولوی، نرجس دربانی چلچله
 تعهدات قراردادی در تجارت الکترونیک فرامرزی و چالش‌های اجرای آن در داوری بین‌المللی با تأکید بر معاهدات بین‌المللی
 احسانه وثوقی منفرد، محمدعلی کفایی فر
 تحلیلی بر دخالت نظریه‌های اخلاقی در حقوق کیفری
 ایرج مروتنی، سعید احمدی، نگین بهادری جهرمی
 لزوم جرم انگاری نگهداری ماینر در ایران (مطالعه تطبیقی)
 مهدی رجائیان، شادی چگینی
 ارتباط کرامت انسانی و اهداف مجازات‌ها در حقوق کیفری
 امیرحسین ابوالحسینی، ستار فخرایی، زینب قادری
 واکاوی مفهوم «احق بالولد» در روایات امامیه: نقدی بر انگاره «حضانت» در فقه و حقوق خانواده
 حجت اله دهقانی
 سامانه جامع حقوقی شرکت ملی نفت ایران «سحن»: تحولی راهبردی در حکمرانی حقوقی هوشمند صنعت نفت ایران
 سیدحجت الله علم الهدی، محمد مهدی اسدی
 اصول اساسی بیمه و نتایج آن بر قصد اضرار
 محمد کمالی، محمدعلی جهانی، حمیدرضا سلیمی
 واکاوی علل بزهکاری اطفال و نوجوانان در حقوق کیفری ایران
 سیداحمد پیروندیزی، امیررضا محمودی
 بررسی اعتبار و قابلیت استناد ابزارهای ارتباطی نوین در فرایند اثبات جرم در نظام حقوقی ایران
 علیرضا باقری حسن آبادی
 مسئولیت کیفری سردفتران اسناد رسمی: تحلیل چالش‌های قانونی و راهکارهای پیشگیرانه در نظام ثبتی ایران
 ایوب رحیمی
 مفهوم منفعت عمومی در پرتو فایده‌گرایی جان استوارت میل و مقایسه آن با اندیشه جرمی بنتام
 احمدرضا سلطانیان
 مسئولیت مدنی در قبال ربات‌ها و هوش مصنوعی: چالش‌ها و راهکارهای حقوقی در عصر فناوری‌های نوین
 جیران ابراهیمی
 سیاست‌گذاری حمایت مدار در قبال بزه دیدگی زنان در خانواده با تأکید بر تحولات جدید
 محبوبه طالبی رستمی
 تأثیر روانشناسی جنایی در ارتکاب جرم در حقوق ایران و فرانسه
 وحید کیومرثی
 مسئولیت دولت‌ها در قبال نقض حقوق بشر توسط شرکت‌های امنیتی خصوصی در مأموریت‌های خارجی
 مهدی قره داغی، مسعود سرفرازی صالح
 مطالعه فقهی و حقوقی شرط بازگشت موقوفه به ملک واقف
 حبیب اله عبدالله پور، حمیدرضا نام آور
 تحلیلی بر جنایت‌های محیط زیستی تجاوز ایالات متحده آمریکا و رژیم اسرائیل علیه جمهوری اسلامی ایران
 جواد چراغی
 تحلیل حقوقی نقش مشاوران املاک در حفظ حقوق مالکیت زمین و چالش‌های اجرایی آن در ایران
 محمد احمدی
 مقابله دادگاه کیفری بین‌المللی با گسترش جنایت داعش
 جواد دشتیان
 قابل استناد بودن کنوانسیون نیویورک در داوری تجاری بین‌المللی ایران و موافقتنامه داوری با تأکید بر مفهوم تجاری
 علی باباپور همراهلو، پویا بنی هاشم
 مالکیت و بهره برداری از آب‌ها در نظام حقوقی ایران
 احمد پدیدار، یاسر صیادپور
 حق فراموش شدن و آثار آن بر روابط قراردادی در بلاکچین‌های عمومی: تحلیل تطبیقی حریم خصوصی داده‌ها در حقوق ایران و اروپا
 عارفه قاسم زاده ده آبادی
 بررسی ماهیت حقوقی قرارداد ساخت، اجاره و انتقال (بی.ال.تی)
 علی زارعی جلال آبادی
 نقش وکیل در تحقیقات مقدماتی در قانون آیین دادرسی کیفری
 علیرضا درائی
 شناسایی و اولویت بندی عوامل سیاسی-اجتماعی موثر بر تکیه‌گری در زاهدان
 محمدکمال دادرس
 مسئولیت مدنی دولت نسبت به خسارات ناشی از اطلاع دادرسی
 علی فراحی
 تأثیر سیاست‌گذاری‌های اقتصادی دولت‌ها بر آزادی قراردادی در بازارهای خصوصی
 رامهر رحمانی گل افشان
 مروری تاریخی بر جرم انگاری در قبال جرائم نیروهای مسلح
 یاسر شاکری

Basic Principles of Insurance and its Consequences on Intention to Cause Damage

اصول اساسی بیمه و نتایج آن بر قصد اضرار

Mohammad Kamali

Ph.D. in criminal law and criminology, Islamic Azad University, United Arab Emirates branch, Dubai, United Arab Emirates (Corresponding Author)

محمد کمالی
دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد امارات متحده عربی، دبی، امارات متحده عربی (نویسنده مسئول)
mohammadkamalish@gmail.com

Mohammadali Jahani

Bachelor of Law, University of Applied Sciences, Shiraz, Iran

محمدعلی جهانی
کارشناسی حقوق، دانشگاه علمی کاربردی، شیراز، ایران
ceo.jahaniholding@gmail.com

Hamidreza Salimi

Bachelor of Law, Mental Health Park Branch, Shiraz University of Applied Sciences, Iran

حمیدرضا سلیمی
کارشناسی حقوق، دانشگاه علمی کاربردی واحد پارک سلامت روان، شیراز، ایران
hamidrezasalimihoghhooghi@gmail.com

Abstract

The present study has examined the damages and their place and effect on the insurance situation according to the Compulsory Insurance Law for Damages Caused by Third Parties Due to Accidents Caused by Vehicles. According to Article 15 of the aforementioned law, the insurer is obliged to pay the damages to the injured party without receiving any guarantee or condition, and after that, he can refer to the injured party's representative through the legal authorities to receive all or part of the paid funds by proving the intentionality of the perpetrator in causing the accident before the judicial authorities to the person who caused the damage. In Article 17 of the aforementioned law, these damages are also excluded from the scope of insurance by proving the intention of the injured party to cause harm to himself and proving any form of collusion and deception before the judicial authorities. In the aforementioned law, the criminal penalty for anyone who receives a sum of money for damages by creating fraudulent acts such as creating a fake scene of an accident, replacing a vehicle, or causing intentional damage is sentenced to six-degree imprisonment and a fine equal to twice the amount received. Criminal punishment has also been considered for committing the crime stipulated in this article in the Islamic Penal Code. The results of the present study, which was conducted using a descriptive-analytical method, indicate that when the injured party turns to the insurer and receives his compensation, his right of recourse against the cause of the loss is transferred to the insurer if the intention is proven in the courts, and the insurer turns to the injured party's representative against the cause of the loss.

Keywords: Insurance, Civil Liability, Compensation.

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی اضرار و جایگاه و تاثیر آن در وضعیت بیمه با توجه به قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ پرداخته است. طبق ماده ۱۵ قانون فوق بیمه‌گر مکلف می‌باشد خسارت زیان‌دیده را بدون دریافت هیچ تضمین و شرطی پرداخت نماید و بعد از آن می‌تواند به قائم‌مقامی زیان‌دیده از راه مراجع قانونی جهت دریافت تمام یا قسمتی از وجوه پرداخت شده با اثبات عمد مسبب در ایجاد حادثه نزد مراجع قضائی به شخصی که موجب خسارت شده مراجعه کند. در ماده ۱۷ قانون مذکور نیز با اثبات قصد زیان دیده در ایراد صدمه به خود و اثبات هر شکل تبانی و خدعه نزد مراجع قضائی این خسارات از شمول بیمه خارج می‌شوند. در قانون مذکور مجازات کیفری جهت هر کس که با ایجاد اعمال متقلبانه مثل صحنه‌سازی صوری تصادف، تعویض خودرو یا بروز خسارت عمدی، مبلغی را جهت خسارت اخذ نماید، به حبس تعزیری درجه شش و جزای نقدی معادل دو برابر وجوه دریافتی محکوم می‌شود. برای شروع به جرم مندرج در این ماده در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، نیز مجازات کیفری در نظر گرفته شده است. نتایج پژوهش حاضر که با روش توصیفی-تحلیلی صورت پذیرفته است حاکی از این است که وقتی زیان دیده به بیمه‌گر رجوع کرد و خسارت خود را دریافت نمود، حق رجوع وی نسبت به عامل زیان در صورت اثبات قصد در محاکم به بیمه‌گر منتقل شود و بیمه‌گر به قائم‌مقامی زیان دیده به عامل زیان رجوع کند. **واژگان کلیدی:** بیمه، مسئولیت مدنی، جبران خسارات.

Received: 2025/10/03 - Review: 2025/11/11 - Accepted: 2025/11/26

دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۷/۱۱ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۸/۲۰ - پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۴/۰۹/۰۵

ارجاع:

کمالی، محمد؛ جهانی، محمدعلی؛ سلیمی، حمیدرضا؛ (۱۴۰۴)، اصول اساسی بیمه و نتایج آن بر قصد اضرار، تمدن حقوقی، شماره ۲۵.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC-SA

C O P E | COMMITTEE ON PUBLICATION ETHICS

مقدمه

یکی از حوزه‌های مهم مسئولیت مدنی، مسئولیت مدنی ناشی از تصرفات مالکانه است که منجر به ورود ضرر به غیر می‌شود. مقصود از طرح این بحث بررسی جایگاه و نقش اضرار به خود و ثالث در بیمه اجباری وسیله نقلیه با توجه به قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ و تأثیراتی که به نحوه مسئولیت و قرارداد میان بیمه گذار و بیمه گر می‌گذارد. در این راستا ابتدا باید بررسی نمود که اضرار در چه حالاتی به وجود می‌آید و در چه شرایطی وابسته به قصد شخص می‌باشد و در چه مواردی خارج از قصد و اراده می‌باشد.

به راستی چه کسی یا چه قانونی می‌تواند تضمینی باشد برای رعایت و حفظ همه حقوق مکتسبه اشخاص؟ آیا سعی‌ای که قانونگذار در این راستا انجام داده کافی بوده است؟ پاسخی که به این پرسش‌ها می‌توان داد، فقط نسبی بودن هر مسئله را در گنجایش ذهن بشری نشان می‌دهد. زیرا ذهن بشر هر قدر توانا و مقتدر باشد، باز نمی‌تواند یک مسئله را از تمام ابعاد آن بدون فراموش کردن نکته‌ای در نظر گیرد، بنابراین اگر بسیاری از حقوق مکتسبه انسان‌ها در جوامع امروزی به راحتی زیرپا گذاشته می‌شوند، نمی‌تواند تنها عامل، عمد و قصد بوده باشد که چه بسا ضعف و نقصان قانون به این گسترده‌گی دامن بزند، چنان که عامل عمد و قصد اصلاً به چشم نیاید.

بنابراین، حقوق مکسبه اشخاص چه از طریق قرارداد، چه از جانب قانون ایجاد شود^۱ از نظر قانونگذار قابل احترام است و نباید در راستای انعقاد قراردادها به آن‌ها آسیبی برسد. چه در غیر این صورت ضمانت اجراهای تعیین شده توسط قانونگذار نسبت به ضرر واردکنندگان اعمال می‌شود و این جبران خسارت فقط برای حمایت از حقوق مکسبه اشخاصی است که به طریق موجه و به دور از قصد حيله و تقلب حقی را به دست می‌آورند و در انعقاد قرارداد مذکور هیچ گونه دخالتی ندارند^۲ و در اصل شخص ثالث خارج از قرارداد هستند.

در جوامع امروزی که بشر به سمت پیشرفت و تکنولوژی و استفاده از وسایل و امکانات رفاهی مناسب رفته است و یکی از این وسایل و امکانات رفاهی وسیله نقلیه می‌باشد که پس از پیدایش آن با این که در بسیاری از موارد باعث کمک به انسان‌ها گردیده، اما در مواردی نیز برای شخص استفاده‌کننده نیز تعهدات و مسئولیت‌هایی به بار آورده که یکی از این مسئولیت‌ها نحوه استفاده از وسیله نقلیه و شرایطی که هنگام بروز حادثه به وجود می‌آورد می‌باشد. با پیدایش بیمه بار مالی ناشی از خسارت وسایل نقلیه برای اشخاصی که منجر به خسارت می‌شدند و دارای بیمه نامه بودند کاسته شد و بر دوش بیمه‌ها افتاد. در قبال آن بیمه سالانه مبلغی از دارنده وسیله نقلیه بابت حق بیمه دریافت می‌کند.

این پژوهش، درصدد بررسی جایگاه «قصد اضرار» در قرارداد بیمه با تأکید بر قانون بیمه اجباری خسارات واردشده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ می‌باشد. مبنای بررسی، قانون مدنی و قانون بیمه اجباری خسارات واردشده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ است. همراه با تحولات و تغییرات سریع در جوامع بشری و گسترش روابط و توسعه بازرگانی موضوعات تازه‌ای پدید آمده که قطعاً دارای آثار نوین حقوقی است؛ از جمله مسائل مستحدث و نو، عقد بیمه است. بیمه از موضوعات مهم و تأثیرگذار در زندگی انسان‌ها می‌باشد و از ابعاد گوناگونی قابل بررسی است. از مهم‌ترین وجوه بیمه، بعد اقتصادی و حقوقی آن است. هدف این پژوهش که با روش تحلیلی-توصیفی انجام شده است بررسی شرایط اساسی و خاص قصد ضرر رساندن به خود یا ثالث یا شرکت بیمه در حقوق بیمه اجباری وسیله نقلیه می‌باشد.

۱- بدون طرح نقایص موجود در قانون

۲- به غیر از برخی موارد استثناء

۱- تاریخچه قانون بیمه اجباری

نظام حقوقی ایران تاکنون چهار دوره قانونگذاری در زمینه بیمه شخص ثالث را پشت سر گذاشته است. این قوانین به ترتیب در سال‌های ۱۳۳۱، ۱۳۴۷، ۱۳۸۷ و ۱۳۹۵ به تصویب رسیده‌اند. قانون بیمه اجباری خسارات واردشده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه در مورخه ۱۳۹۵/۰۲/۲۰ به تصویب مجلس شورای اسلامی و در ۱۳۹۵/۰۲/۲۹ به تأیید شورای نگهبان رسید. از بیست و نهم خرداد ماه ۱۳۹۵ این قانون لازم‌الاجرا شد.

اولین قانون بیمه اجباری در ایران تحت عنوان لایحه قانونی بیمه خسارت شخص ثالث ناشی از وسایل نقلیه موتوری زمینی در تاریخ ۱۳۳۱/۰۸/۰۸ و با الهام از قانون فدرال سوئیس مصوب ۱۹۹۲ میلادی که برای نخستین بار بیمه را برای حوادث رانندگی اجباری کرده بود تصویب شد. تفاوت آشکاری که این قانون با سایر قوانین بیمه اجباری دارد^۳ تحت پوشش قراردادن حوادث ناشی از کلیه وسایل نقلیه موتوری اعم از زمینی، هوایی و دریایی است. در مورخ ۱۳۳۱/۱۱/۰۸، لایحه قانونی متمم لایحه قانونی بیمه خسارت شخص ثالث ناشی از وسایل نقلیه موتوری زمینی به تصویب رسید. این قانون در راستای اصلاح ماده‌های ۱ و ۲ قانون قبلی شماری از اشخاص ثالث تحت پوشش قانون قبلی را استثنا کرده است^۴ و بعداً اشاره به این نکته کرده که اگر وسیله نقلیه مسبب حادثه بیمه نباشد، شرکت بیمه ایران خسارت را جبران کرده و سپس به مسئول حادثه مراجعه می‌کند. در واقع بعد از تصویب این مقرر بیمه ایران هم‌زمان هم نقش بیمه‌گر و هم نقش صندوق تأمین خسارت‌های بدنی را ایفاء می‌کرد.

قانون خاص بیمه اجباری برای دومین بار در سال ۱۳۴۷ در ایران تصویب و پس از یک سال به اجرا گذاشته شد. با گذشت تقریباً چهل سال از تصویب این قانون ضعف‌های آن در بخش‌های مختلفی چون شخص ثالث، دیه، نحوه جبران خسارت، عاملین زیان و شیوه تعیین میزان خسارت‌های تحت پوشش معلوم شد و به همین دلیل قانون فوق در سال ۱۳۸۷ اصلاح شد و تغییرات عمده‌ای در آن ایجاد شد که تجویز خسارات مازاد بر دیه، تحت پوشش قرار دادن همه حوادث رانندگی، حذف استثنائات اشخاص

۳- قوانین مصوب سال‌های ۱۳۴۷، ۱۳۸۷ و ۱۳۹۵

۴- همچنان که رویه قانون مصوب ۱۳۴۷ نیز به همین صورت بود

ثالث، عدم قابلیت استناد بیمه گر به سقف پرداختی در خسارات بدنی و برابری خسارات پرداختی به زیان دیدگان بدون توجه به جنسیت و مذهب از جمله مهم ترین آن‌ها است. به دلیل نقایصی که در این قانون نیز وجود داشت در سال ۱۳۹۲ آیین نامه‌ای به عنوان مکمل قانون بیمه اجباری و با هدف پایان دادن به بلا تکلیفی زیان دیدگان، مرتکبین حوادث رانندگی و بیمه گران به تصویب هیئت دولت رسید ولی کلا نتوانست در این جهت اثرات زیادی داشته باشد. سرانجام در سال ۱۳۹۵ قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه تصویب و لازم الاجرا شد. این قانون در مقایس با قوانین قبلی از جهات زیادی متحول شده و نوآوری‌هایی نیز به همراه داشته است.

۲- اصول اساسی بیمه

۲-۱- اصل حسن نیت

اجرای اصل حسن نیت به طور دوجانبه و به طور تساوی برای بیمه گذار و بیمه گر گذاشته شده است. حسن نیت از عوامل اساسی حاکم بر قراردادهای بیمه است که هم برای بیمه گر و هم برای بیمه گذار می‌بایست رعایت شود. از یک سو، بیمه گذار موظف است که در زمان عقد قرارداد، کلیه اطلاعاتی را که در خصوص مورد بیمه دارد در کمال صداقت و درستی ابراز نماید؛ به طوری که بیمه گر بتواند ریسک موجود را به درستی ارزیابی نماید. از سوی دیگر، بیمه گر موظف است کلیه تعهدات خود را به صورت شفاف بیان کند و عوامل مؤثر بر پرداخت خسارت در زمان وقوع حادثه را روشن نماید. در صورتی که هر یک از طرفین از این اصل تخطی نمایند، طرف مقابل می‌تواند نسبت به فسخ قرارداد اقدام نماید.

یکی از اصول اساسی بیمه اصل حسن نیت است. طبق این اصل بیمه گذار و یا نماینده او مکلف است کلیه مطالب عمده‌ای که با مورد بیمه ارتباط پیدا می‌کند، اعم از این که از آن اطلاع داشته باشد و یا باید اطلاع می‌داشته است، را به اطلاع بیمه گر برساند تا در او آن چنان اعتمادی نسبت به مطالب ارائه شده حاصل شود که بتواند نسبت به قبول و یا رد آن اظهار نظر و در صورت قبول، خطر را ارزیابی نموده و حق بیمه متناسب با خطر را تعیین نماید. برخلاف سایر عقود و قراردادها که در آن اصل حسن نیت که از آن به عنوان انصاف نیز تعبیر شده است، تنها وسیله‌ای است برای تفسیر آن‌ها در مقام اجرای عادلانه موضوع عقد و یا قرارداد، در عقد بیمه حسن نیت از جمله اصول اساسی است که عدم رعایت آن در قبل، هنگام،

بعد از انعقاد و در حین اجرای آن می‌تواند موجبات ابطال و یا فسخ بیمه را با ضمانت اجرائی خاص فراهم نماید. این ضمانت اجرائی شدید از این حقیقت سرچشمه می‌گیرد که پس از عقد بیمه کلیه مسئولیت‌های خسارت ناشی از آن از عهده بیمه‌گذاری که حقایق و جزئیات امر را به‌طور صحیح اظهار کرده است برداشته شده و بر عهده بیمه‌گر گذاشته می‌شود (کوشا، ۱۳۸۴، ۶۹).

چنان چه بر اساس اظهارات خلاف غیر عمد بیمه‌گذار قراردادی بسته شود و این قضیه برای بیمه‌گر بعد از وقوع حادثه مشخص شود بیمه‌گر بر اساس ماده‌های ۱۰ و ۱۳ قانون بیمه از قاعده نسبی استفاده می‌کند. آن چه در این قضیه مسلم است این است که اولاً اظهارات غیر واقع بیمه‌گذار غیر عمدی بوده است و اگر عمدی باشد قرارداد از ابتدا باطل است و هیچ گونه خسارتی پرداخت نمی‌شود، دوماً حق بیمه بر اساس همان اظهارات غیر واقع و غیر عمدی پرداخت شده باشد (رشیدی، ۷، ۱۳۹۵). بنابراین به وضوح مشخص است که نتیجه عدم اجرای اصل حسن نیت به قصد اضرار باعث ابطال قرارداد از ابتدا گردیده و پرداخت خسارت از عهده بیمه‌گر خارج می‌گردد و شخص بیمه‌گذار بایستی خسارت وارده را جبران نماید.

۲-۲- اصل جبران خسارت

در همه معاملات طرفین عقد هستند که حدود تعهدات خود و نحوه انجام آن را مشخص می‌کنند، مثلاً می‌توانند خانه‌ای را به توافق به قیمت کمتر، بیشتر یا مساوی قیمت واقعی معامله کنند، ولی در بیمه این چنین نیست، بیمه‌گر به بیمه‌گذار تأمین می‌دهد و حاصل معامله نباید غیر از این باشد و پس از وقوع حادثه و در اثر آن، وضعیت مالی بیمه‌گذار بهتر از زمان قبل از حادثه باشد. بیمه‌گر حق ندارد وجهی بیش از خسارت وارده پردازد و از مرز ایجاد تأمین پا را فراتر بگذارد.

تردیدهایی در مورد عمل به اصل لزوم جبران کامل خسارت در نظام فقهی حقوقی ما وجود دارد که آیا با وجود توسعه دامنه خسارات، اصل جبران خسارت می‌بایست به شکل کامل اجرا شود؟ (بابایی، ۱۴۰۰، ۵۳). در مورد بررسی این موضوع در خسارات رانندگی^۵ قواعدی همانند «قاعده اتلاف» و «قاعده لاضرر» برای اثبات حکم به جبران ضمان به کار می‌رود. یکی از قواعد پر کاربرد در متون فقهی «قاعده

لاضرر» می‌باشد، هرچند در خصوص دلالت حدیث نبوی «لاضرر و لا ضرار فی الاسلام» در منابع فقهی و این که آیا می‌توان به سبب «حدیث لاضرر» حکم به جبران ضرر را هم ثابت نمود؟ دیدگاه واحدی موجود نیست. بنابراین، می‌بایست دقت نمود که اختلاف نظر فقها در دلالت حدیث لاضرر بر اثبات حکم به ضمان^۶ می‌باشد نه اثبات این حکم از راه قاعده لاضرر. در صورتی که اصل قاعده لاضرر و لزوم جبران ضرر وارده از ضروریات دین محسوب گردیده (عراقی، ۱۴۱۸، ص ۲۱۷) و از مستندات عقلی و شرعی محکمی بهره مند می‌باشد و طبق دیدگاه فقها اختلافی در دلالت قاعده لاضرر بر اثبات حکم به جبران زیان از طرف وارکننده زیان، وجود ندارد (حسینی، ۱۴۱۷ق، ۵۰).

هرچند ضرر رساندن به دیگری به خاطر قاعده لاضرر، نهی شده است و جبران خسارت به موجب ضرر، لازم می‌شود ولی ضرر و خسارات مالی در حوادث رانندگی عمدتاً به صورت اتلاف است و تحت شمول «قاعده اتلاف» هم می‌شود. حتی تعداد اندکی از فقها که در اثبات حکم ضمان برابر «قاعده لاضرر» می‌کنند، از قاعده اتلاف جهت لزوم جبران ضرر استفاده کرده و آن را بر قاعده لاضرر ترجیح می‌دهند (نجفی خوانساری، ۴۸، ص ۲۱۰). قاعده اتلاف اقتضاء می‌کند فردی که مال یا منفعت شخصی را عمداً یا سهواً تلف می‌نماید آن را به مثل یا قیمت جبران کند؛ قاعده «من أتلف مال الغير بلا اذن منه فهو له ضامن» از شمار قواعد فقهی مهمی می‌باشد که فقها به آن استناد می‌کنند و در دلالت آن به جبران ضرر در نتیجه اتلاف یا تسبیب میان فقها اختلاف نظری وجود ندارد (مکارم شیرازی، ۱۳۹۸، ۱۶۷).

بر اساس اصل غرامت و خسارت جبران خسارت نباید بیمه گذار را در وضع مساعدتر پیش از وقوع خسارت قرار دهد و موجب نفع مالی بیمه گذار شود. اصل جبران خسارت مربوط به اموال و مسئولیت می‌باشد و در مورد بیمه‌های اشخاص صدق نمی‌کند زیرا از یک سمت در بیمه‌های اشخاص نگرانی در مورد خسارت‌های عمدی مربوط به بیمه گذار مانند فوت و نقص عضو مورد ندارد و از طرفی حیات و زندگی اشخاص تبدیل پذیر به میزان مشخص پول نیست. بنابراین، تعهد بیمه گر در بیمه‌های اشخاص حداکثر مبلغی است که در قرارداد بیمه نامه ذکر گردیده است.

۲-۳- اصل جانشینی

اصل جانشینی به تمایل بیمه گذار برای دریافت خسارت در اسرع وقت می‌پردازد. در بسیاری از موارد، علت بروز حادثه یا وقوع خسارت، کوتاهی یا تقصیری است که از جانب اشخاص دیگر رخ می‌دهد. در این شرایط، بیمه گر، می‌بایست خسارت وارد شده را به بیمه گذار بپردازد و در مقابل، حق بیمه گذار برای پیگرد عامل و مسئول حادثه را به صورت وکالت نامه از بیمه گذار دریافت نماید. به این ترتیب، بیمه گر به جای بیمه گذار حق مراجعه به مراجع قضایی و مطالبه خسارت از مقصر حادثه را خواهد داشت. طبعاً در این شرایط، بیمه گذار نمی‌تواند انتظار جبران دوباره خسارت را داشته باشد و خسارت باز یافت شده، حق بیمه گر خواهد بود.

به موجب اصل غرامت در بیمه، بیمه گذار یا اشخاص ثالث می‌توانند در صورت وقوع خطر موضوع بیمه، فقط تا میزانی که متحمل زیان شده‌اند، غرامت دریافت کنند نه کمتر و نه بیشتر. در مقابل، بیمه گر نیز متعهد است که خسارت واقعی بیمه گذار یا زیان دیده را طبق مفاد و شرایط قرارداد بیمه بپردازد (محمودصالحی، ۱۳۹۶، ۴۲). پس زیان دیده باید یکی از این دو حق را انتخاب کند. اگر او حق رجوع به عامل زیان را انتخاب نمود، حق رجوع به بیمه گر را از دست خواهد داد و اگر حق رجوع به بیمه گر را انتخاب کرد، حق رجوع او به عامل زیان از بین خواهد رفت. خصوصیت قائم مقامی بیمه گر، از ملحوظ داشتن قواعد مسئولیت مدنی و نیز قواعد پرداخت در کنار قرارداد بیمه منعقد فی مابین بیمه گر و بیمه گذار نشئت می‌گیرد. در حقیقت امتزاج حقوق بیمه با حقوق مدنی در قسمت حقوق مسئولیت و قراردادهای، رژیم رجوع بیمه گر را تعیین می‌نماید. قاعده مرسوم در اجرای تعهدات که مورد تجویز قانونگذار نیز قرار گرفته، عبارت است از این که «کسی که دین دیگری را ادا می‌کند اگر با اذن باشد حق مراجعه به او دارد والا حق رجوع ندارد. بنابراین، ادای دین دیگری، خواه پرداخت کننده، نماینده و ماذون از جانب مدیون باشد و خواه با میل و اراده خود دین را ایفاء نماید، موجب اجرای تعهد و سقوط آن خواهد بود.

اذن یا عدم آن از سوی مدیون، در رجوع پرداخت کننده به مدیون مؤثر است و چنان چه پرداخت کننده قصد تبرع داشته باشد، حق رجوع نخواهد داشت. همچنین، برای رجوع بیمه گر مبنای دیگری نیز مطرح گردیده و آن رجوع بر مبنای قواعد مربوط به مسئولیت مدنی است بدین عبارت که در

دعوی مسئولیت مدنی، بیمه گر مدعی آن است که عمل زیانبار ثالث سبب ورود یک زیان انعکاسی به او گردیده است، چه در نتیجه ورود خسارت به زیان دیده اصلی او ناچار از جبران خسارت زیان دیده شده است و به این ترتیب از دارایی او کاسته شده است. اما پذیرش این تحلیل دشوار است، زیرا میان فعل یا تقصیر ثالث و ورود خسارت به بیمه گر رابطه سببیت کافی وجود ندارد، سبب تعهد بیمه گر به پرداخت خسارت، قرارداد بیمه است نه وقوع حادثه، حادثه تنها «شرط» اجرای این تعهد است (ایزنلو، ۱۳۸۷، ۳۹).

۲-۴- اصل احتمال

بیمه از عقود احتمالی است و لااقل تعهد یکی از طرفین احتمالی می‌باشد و بیمه گر در صورتی جبران خسارت خواهد کرد که حادثه‌ای اتفاق بیافتد و در اثر این حادثه بیمه گذار خسارتی ببیند، حادثه‌ای که امکان وقوع آن در هنگام قرارداد وجود داشته است. بیمه گر در مقابل حق بیمه‌ای که می‌گیرد ملزم به پرداخت خسارت احتمالی می‌باشد و بدیهی است که پیش‌بینی احتمالات در بیمه همیشه تقریبی و به صورت برآورد است زیرا که پیش‌بینی کلیه حوادث غیرمقدور می‌باشد.

با توجه به اصل احتمال، خسارت وارده در صورتی جبران می‌گردد که حادثه‌ای اتفاق افتاده باشد. حال اگر وقوع این حادثه به صورت عمد و به قصد اضرار به خود بیمه گذار یا ثالث و یا حتی بیمه گر توسط بیمه گذار صورت پذیرد جنبه احتمالی و حادثه‌ای بودن آن از بین می‌رود و از این بابت بیمه گر که ملزم به پرداخت خسارت در زمان احتمالی بروز حادثه بوده معاف گردیده و جبران خسارت بر عهده شخصی است که به عمد مسبب ایراد خسارت بوده است.

۲-۵- اصل خطر

بیمه به این دلیل به وجود آمده است که مردم نمی‌دانند چه خطراتی دارایی و سلامتی آن‌ها را تهدید می‌کند. به همین دلیل با پرداخت مبلغ معینی تأمین خساراتی را که از عهده جبران آن بر نمی‌آیند، به عهده بیمه گر می‌گذارند. بنابراین خطر یا ریسک، یک رخداد غیرقابل پیش‌بینی و متحمل الوقوع است که به عنوان رکن اصلی و انفکاک‌ناپذیر بیمه در کنار سایر اصول حاکم بر بیمه، تمایز خاصی یافته است تا جایی که بیمه را نمی‌توان بدون خطر فرض کرد (دریاباری، ۱۳۸۳، ۱۵).

کارشناسان بیمه در ایران اصطلاح خطر را برای بیان دو مقصود به کار می‌برند. یکی احتمال وقوع خسارت و دیگری حادثه یا عامل ایجادکننده خسارت. خطر و ریسک دلیل وجودی بیمه است و بدون خطر بیمه مفهومی ندارد. ریسک احتمال وقوع حادثه‌ای است که موجب خسارت و زیان می‌شود و خصوصیت احتمالی و اتفاقی بودن را در خود دارد. لذا در بیمه این است که بیمه‌گر نیازمند آمار و اطلاعات است تا بتواند احتمال تحقق خطر و خسارت‌های احتمالی را پیش‌بینی و برآورد نماید (پیکارجو، ۱۳۸۲، ۲۸).

اصطلاح خطر در حقوق بیمه هم احتمال وقوع خسارت را می‌رساند و هم زمینه پیدایش خسارت را بیان می‌کند و در مواردی هم برای بیان حادثه و عامل خسارت به کار می‌رود. عقد بیمه مانند سایر عقود دارای موضوعی است که عقد بر آن واقع می‌شود. در این جا نکته حائز اهمیت این است که موضوع بیمه با این حیث که در معرض خطر است بیمه می‌شود. در خطر بودن عنصر مهمی برای موضوع بیمه محسوب می‌شود، زیرا عقلاً پرداخت حق بیمه در موردی که نفی خطر قطعی است، را تأیید نخواهند کرد و در فرض حتمی بودن وقوع خطر نیز بیمه‌گر حاضر به پذیرش آن نخواهد شد.

خطر جزئی از موضوع قرارداد بیمه در معنای اعم محسوب می‌شود و باید در بیمه‌نامه معین باشد. اگر خطر مورد بیمه به صراحت در بیمه‌نامه ذکر نشود، علاوه بر این که شرایط صحت قراردادها در خصوص موضوع رعایت نشده، نمی‌توان حق بیمه را به درستی محاسبه نمود و از یک طرف میزان تعهد بیمه‌گر و از طرف دیگر میزان حق بیمه نامعلوم و غرری خواهد شد. سنجش میزان خطر به‌طور عمده به وسیله اعلام بیمه‌گذار و اطلاعاتی که وی ارائه می‌دهد، عملی می‌گردد. این اعلام نقشی اساسی در قرارداد بیمه دارد. لذا به وضوح روشن است که به استقبال خطر رفتن و آن هم به‌صورت عمدی با انگیزه‌های جبران خسارت از طرف بیمه یا آسیب رساندن به فرد دیگر احتمالات را از بین برده و به حتمی بودن ایراد خسارت تبدیل می‌شود که این امر نیز باعث عدم مسئولیت بیمه در قبال پرداخت خسارت گردیده و جبران خسارت توسط شخصی است که به قصد و به‌صورت عمدی به استقبال خطر رفته است.

نظریه خطر در حقوق خارجی در جدال با نظریه تقصیر و جهت رفع اشکالات و نواقص مطرح با این نظریه مطرح شد. با پیشرفت‌های علمی، صنعتی و پیچیده شدن مسائل پیرامون مسئولیت مدنی و اثبات دشواری تقصیر فاعل فعل زیان بار، نظریه خطر مطرح شد تا از زیان دیدگان حمایت بیشتری به عمل

آید و صرف اثبات رابطه سببیت بین فعل زیان بار و ضرر برای تحقق مسئولیت مدنی کفایت نماید. در واقع، با توجه به عدم امکان اثبات تقصیر در بسیاری از موارد از جمله حوادث ناشی از وسایل نقلیه، خسارت وارده به زیان دیدگان بدون جبران باقی می ماند و از این رو حقوق دانان غربی با انتقاد به نظریه تقصیر، به ارائه نظریه خطر برآمدند تا به نحو بهتری از زیان دیدگان جبران خسارت نمایند (بادینی، ۱۴۰۲، ۲۴۴).

۲-۶- اصل تعاون

به موجب این اصل، بیمه نوعی تعاون و همیاری در میان افرادی است که برای مقابله با خطر همبستگی داوطلبانه و معاضدت‌های متقابل داشته و با پرداخت حق بیمه به تشکیل سرمایه‌ای قابل توجه، اقدام می نمایند و خسارت‌های وارده بر اعضاء را نیز با سرشکنی آن در بین افراد جبران می نمایند و بدین طریق در بیمه، بدون آن که سنگینی ذرات حادثه بر دوش زیان دیده فشار آورد بین بیمه گذاران تقسیم می گردد.

همان‌طور که معنا و مفهوم تعاون، همکاری و همیاری و در کنار هم بودن جهت کمتر نمودن فشار بر دوش یک عده می باشد در بحث تعاون در بیمه و اثرگذاری قصد اضرار در خسارت رساندن به بیمه گذار، اگر این امر به صورت عمد و چشمگیر در بین بیمه گذاران رواج پیدا کند باعث کم نمودن همان سرمایه‌ای می گردد که از آن در ابتدا به عنوان تعاون و پشتوانه صحبت گردید و به مرور از هم گسیخته و سنگینی آن بر دوش همه بیمه گذاران و در نهایت بیمه گر احساس می گردد و نوعی بی اعتمادی را در بین بیمه گذاران پدید می آورد، هرچند که در صورت اثبات قصد و بروز عمدی خسارت شخص مسبب پاسخگو می باشد.

۲-۷- اصل نفع بیمه‌ای

زمانی شخصی در موضوعی نفع دارد که از آن بهره ببرد و یا از لطمه دیدن آن زیان ببیند و ضرورتاً با فقدان شیء ارتباط ندارد. در اصطلاح حقوق بیمه، داشتن نفع بیمه‌ای عبارت است از داشتن نوعی رابطه و علاقه با موضوع بیمه، علاقه یا رابطه‌ای که در نتیجه بروز خطرات بیمه شده ممکن است چنان لطمه ببیند که سبب ورود خسارت، زیان یا لطمه به شخص بیمه گذار شود.

در نمونه‌های نفع بیمه‌ای نباید این امکان وجود داشته باشد که شخصی بتواند اموال دیگری را بیمه کرده و در صورت خسارت دیدن این اموال از بیمه‌گر خسارت دریافت نماید. فقدان نفع بیمه‌ای قرارداد بیمه را به شرط‌بندی و قمار نزدیک می‌کند. برای مثال اگر شخصی در مورد محموله‌ای که از نقطه الف به نقطه ب در حرکت است، بیمه‌نامه خریداری نماید، درحالی که هیچ نفعی در سالم رسیدن محموله به مقصد ندارد، مثل آن است که شرط شده اگر محموله سالم به مقصد رسید، او یکصد هزار تومان به بیمه‌گر بپردازد و اگر به مقصد نرسید، یک میلیون تومان از بیمه‌گر دریافت نماید. فقدان نفع بیمه‌ای علاوه بر این که باعث عدم مشروعیت قرارداد بیمه می‌شود، موجبات سوءاستفاده از نهاد بیمه و ایجاد خسارت عمدی نسبت به حقوق و مالکیت اشخاص را فراهم می‌آورد (آل شیخ، ۱۳۸۴، ۱۰۱).

۲-۸- اصل تقسیم همه جانبه خسارت

زمانی که بیمه‌گذار، مورد بیمه را نزد دو یا چند مؤسسه بیمه نماید دو حالت پیش می‌آید: بیمه‌گذار مورد بیمه را به نحوی نزد چند بیمه‌گر بیمه نماید که جمع مبالغ مندرج در بیمه‌نامه‌ها برابر ارزش واقعی مورد بیمه باشد و جریان را نیز به کلیه بیمه‌گران اطلاع داده باشد. بیمه‌گذار مورد بیمه را نزد چند مؤسسه بیمه نموده و بیمه نیز برابر ارزش واقعی مورد بیمه باشد در نهایت بیمه‌گران را مطلع نکرده باشد. در هر دو حالت در صورت وقوع حادثه و ایجاد خسارت نمی‌تواند با توجه به اصل غرامت بیش از مبلغی که به او خسارت وارد شده است از بیمه‌گران خسارت دریافت نماید.

۳- عوامل اثرگذار بر نتیجه وضعیت بیمه

۳-۱- مباشرت

مباشرت در لغت از ریشه بشره به معنای پوست بدن است همچنین مباشر به معنای کسی است که به خودی خود در کاری قیام کند (عمید، ۱۳۷۵، ۲۶۹). بعضی مباشرت را حرکتی که بدون واسطه دیگری انجام می‌شود، دانسته‌اند (جرجس، ۱۳۷۵، ۲۰۴). در زبان عرب، مباشر به همین معنا آمده است «کاری را شخص به نفسه انجام دهد و خودش متولی آن باشد» (ابن منظور، ۱۴۱۴، ۶۱).

با بررسی کلام فقها و با وجود برخی اختلافات، می‌توان مباشر را عامل مؤثری دانست که مستقیم و

بی واسطه باعث حدوث نتیجه گردد یا به عبارت دیگر، صدق انتساب نتیجه به فعل او بدون مسامحه است؛ یعنی مباشر، عاملی مؤثر بوده، چگونگی تأثیر آن بر نتیجه بدین صورت است که نتیجه ناشی از نفس عمل او و به طور مستقیم است، نه اثر غیرمستقیم آن (فیض، ۱۳۸۵، ۳۵۸).

پس مباشر به عنوان یکی از عوامل اصلی در بروز خسارت می باشد که تأثیر داشتن قصد در ایراد اضرار در نتیجه حاصله در دریافت خسارت بیمه مؤثر می باشد. عدوان به معنای قابلیت و استعداد ایجاد اضرار، شناخته می شود. در این مفهوم عدوان لازمه و مقدمه تأثیر است و انتظار تأثیر، از عوامل غیرعدوانی به دلیل فقدان قابلیت تأثیر و استعداد اضرار، نامعقول است. از این جهت است که شرط ضمان، وجود عدوان است. ضمن این که مفهوم عدوان مفهومی نسبی بوده و باید در هر مورد، به صورت اختصاصی مورد بررسی قرار گیرد؛ زیرا ممکن است در یک مورد و نسبت به یک عامل خاص، عدوان موجود و در همان مورد، عدوان نسبت به عامل دیگر مفقود باشد. در علت، همیشه عدوان مستقر و بالفعل وجود داشته و به عبارتی حتمی الوجود است؛ ولی در سبب، این عدوان زمانی قابلیت وجود می یابد که همراه با عوامل دیگر عمل کند یعنی ممکن الوجود بوده و دارای اثر بالقوه در حدوث معلول باشد؛ شرط نیز به تنهایی و به دلیل عدم تأثیر، فاقد قابلیت اضرار یا به عبارت دیگر فاقد عدوان می باشد.

۳-۲- سبب

به طور کلی «سبب» به طور مستقل باعث حدوث نتیجه نمی گردد؛ ولی وجودش در تأثیر گذاری یا در مواردی در موجودیت علت، لازم است؛ به گونه ای که اگر آن سبب نباشد، علت یا به وجود نمی آید یا در حدوث نتیجه تأثیرگذار نیست. سبب در لغت به ریسمان و هر چه به آن ببیوندد، اطلاق می شود و نیز به معنای طریق و وسیله می باشد. اسباب نیز که جمع سبب است، به معنای اطراف، اکناف، راهها و علل آمده است (راغب اصفهانی، ۱۴۲۲ق، ۳۹۱)؛ یکی دیگر از فقها تسبیب را زمانی باعث ضمان می داند که فاعل، قصد وقوع نتیجه ای را که از لوازم سبب است، داشته باشد (شهید اول، ۱۳۹۶، ۳۹۲).

نتیجه

تحمل خسارت سرانجام باید بر عهده واردکننده زیان قرار گیرد، یعنی جبران خسارت از طریق نظام

مسئولیت مدنی اصل و از طریق مزایای جنبی فرع تلقی می‌شود. بنابراین، قائم مقامی بیمه گر وسیله احیاء و زنده نگه داشتن نهاد مسئولیت مدنی در کنار سایر نظام‌های جبران خسارت می‌باشد و قراردادهای خصوصی نباید سبب شود تا عواملان خسارات وارد شده در پناه این قراردادها به هر دلیلی رهایی یابند. بنابراین، جبران خسارت بیمه گذار توسط بیمه گر نمی‌تواند سبب رهایی مسئول حادثه از مسئولیت جبران خسارت باشد؛ قرارداد بیمه و قبول پوشش بیمه توسط بیمه گر به موجب قرارداد خصوصی بین طرف‌های عقد بیمه منعقد شده و ربطی به مسئول حادثه ندارد و تعهدات بیمه گر موجب رهایی مسئول حادثه و بی‌فایده شدن حقوق مسئولیت مدنی که از اهداف اصلی آن حفاظت از هنجارهای اجتماعی و بازدارندگی از رفتارهای ناهنجار است، نخواهد شد. پس باید راهی یافت که هم خسارت جبران گردد و هم عامل زیان از مسئولیت معاف نشود.

بهترین راه حل این است که وقتی زیان دیده به بیمه گر رجوع کرد و خسارت خود را دریافت نمود، حق رجوع وی نسبت به عامل زیان، در صورت اثبات قصد در محاکم به بیمه گر منتقل شود و بیمه گر به قائم مقامی زیان دیده به عامل زیان رجوع کند. در نتیجه، از یک طرف ضمن جبران خسارت زیان دیده از دارا شدن او و جمع دو غرامت برای زیان واحد جلوگیری می‌شود و از طرف دیگر نیز عامل زیان از مسئولیت رها نمی‌گردد. ضمن این که در ماده ۶۱ قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ هر کس با انجام اعمال متقلبانه مانند صحنه‌سازی صوری تصادف، تعویض خودرو یا ایجاد خسارت عمدی، مبلغی را در خصوص خسارت دریافت نماید، به حبس تعزیری درجه شش و جزای نقدی معادل دو برابر مبلغ دریافتی محکوم می‌گردد. شروع به جرم مندرج در این ماده علاوه بر مجازات مقرر برای شروع به جرم در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مستوجب جزای نقدی درجه پنج می‌باشد مجازات کیفری در نظر گرفته شده است.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- آل شیخ، محمد، ۱۳۸۳، اصول اساسی حاکم بر عقد بیمه، **مجله کانون**، شماره ۴۹.
- ایزانلو، محسن، ۱۳۸۷، نقد و تحلیل قانون اصلاح قانون بیمه اجباری، **فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی**، شماره ۴.
- بابایی، ایرج، ۱۴۰۰، **حقوق بیمه**، چاپ هفدهم، تهران، انتشارات سمت.
- بادینی، حسن، ۱۴۰۲، **فلسفه مسئولیت مدنی**، چاپ پنجم، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- پیکارجو، کامبیز، ۱۳۸۲، نقش آمار و تحلیل‌های آن در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی یک شرکت بیمه، **مجله تازه‌های جهان بیمه**، شماره ۵۸.
- دریاباری، محمدزمان، ۱۳۸۳، ماهیت قراردادهای بیمه از منظر حقوق ایران، فرانسه و فقه امامیه، **مجله تازه‌های جهان بیمه**، شماره ۷۶.
- رشیدی، آیدین، ۱۳۹۵، **آشنایی با بیمه‌های اموال، اشخاص و مسئولیت**، چاپ اول، تهران، انتشارات پشتیبان.
- عمید، حسن، ۱۳۷۵، **فرهنگ فارسی**، چاپ ششم، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- فیض، علیرضا، ۱۳۸۵، **مقارنه و تحقیق در حقوق جزای اسلام**، چاپ هفتم، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- کوشا، ابوطالب، ۱۳۸۴، اصل حداکثری حسن نیت در معاملات بیمه، **فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی**، شماره ۳۶ و ۳۷.
- محمودصالحی، جان علی، ۱۳۹۶، **حقوق بیمه**، چاپ ششم، تهران، انتشارات پژوهشکده بیمه.
- مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۹۸، **استفتانات جدید**، چاپ نهم، قم، انتشارات مدرسه امام علی ابن ابی طالب (ع).

عربی

- ابن منظور، محمد بن مکرم، ۱۴۱۴ق، **لسان العرب**، چاپ سوم، بیروت، انتشارات دارالفکر.
- جرجس، جرجس، ۱۳۷۵، **معجم المصطلحات الفقهیه و القانونیه**، بیروت، الشركه العالمیه للكتاب.
- حسینی، سیدمیر عبدالفتاح، ۱۴۱۷ق، **العناوین الفقهیه**، قم، مؤسسه نشر اسلامی.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۲۲ق، **المفردات فی غریب القرآن**، بیروت، انتشارات دارالمعرفت.
- شهید اول، ۱۳۹۶، **لمعه دمشقیه**، ترجمه محمد محسنی، چاپ دوم، قم، انتشارات حقوق اسلامی.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.25- Autumn 2025

- Exploring the Possibility of Establishing Crimes Against Humanity from the Unilateral US Sanctions Against Iran
Homayoun Mafi, Morteza Pourazai
- Analysis of Blockchain Based Smart Contracts from the Perspective of the United Nations Convention on Contracts for the International Sales of Goods
Aria Ebrahimi, Sobhan Tayebi
- Artificial Intelligence and the Criminal Law System: An Analysis of Responsibilities and Implications
Hadi Jamshidi Far, Mehdi Jafarian, Roghayeh Jafarian
- Digital Transformation of Criminal Justice in the Light of Digital Justice: The Synergistic Function of Emerging Technologies
Seyed Alireza Mirkamali, Seyed Mostafa Hosseini Dastjerdi
- The Legal Status of Joint Inventions and the Extent of Ownership and Possession of the Inventors in Them
Saeed Molavi, Narjes Darbani Chelche
- Contractual Obligations in Cross-Border E-Commerce and the Challenges of Their Enforcement in International Arbitration with Emphasis on International Treaties
Ehsaneh Vosoughi Monfared, Mohammad Ali Kefaei Far
- An Analysis of the Involvement of Moral Theories in Criminal Law
Iraj Morvati, Saeid Ahmadi, Negin Bahadori Jahromi
- The Need to Criminalize the Possession of Miners in Iran (Comparative Study)
Mahdi Rajaeian, Shadi Chegini
- The Relationship between Human Dignity and the Goals of Punishments in Criminal Law
Amirhasan Abolhasani, Sattar Fakhrzai, Zeinab Ghaderi
- Analyzing the Concept of Right to the Child in Imami Narrations: A Critique of the Concept of Custody in Jurisprudence and Family Law
Hojjatollah Dehghani
- Comprehensive Legal System of the National Iranian Oil Company (NIOC) SAHN; a Strategic Transformation in the Intelligent Legal Governance of Iran's Oil Industry
Sayyed Hojjatollah Alamolhoda, Mohammad Mahdi Asadi
- Basic Principles of Insurance and its Consequences on Intention to Cause Damage
Mohammad Kamali, Mohammadali Jahani, Hamidreza Salimi
- Analysis of the Causes of Delinquency Among Children and Adolescents in Iranian Criminal Law
Sayyed Ahmad Peyrovnaziri, Amirreza Mahmoudi
- Examining the Validity and Admissibility of Modern Communication Tools in the Process of Proving Crime in the Iranian Legal System
Alireza Bagheri Hassanabadi
- Criminal Liability of Notaries Public: Analysis of Legal Challenges and Preventive Solutions in the Iranian Registration System
Ayoub Rahimi
- The Concept of Public Interest in the Light of John Stuart Mill's Utilitarianism and Its Comparison with the Thought of Jeremy Bentham
Ahmadreza Soltanian
- Civil Liability for Robots and Artificial Intelligence: Legal Challenges and Solutions in the Age of New Technologies
Jeyran Ebrahimi
- Supportive Policymaking for Women's Victimization in the Family with an Emphasis on New Developments
Mahbobeh Talebi Rostami
- The Impact of Criminal Psychology on Committing Crimes in Iranian and French Law
Vahid Kioumarsi
- The Responsibility of States for Human Rights Violations by Private Security Companies on Foreign Missions
Mahdi Gharedaqi, Masoud Sarfarazi Saleh
- A Jurisprudential and Legal Study of the Condition for the Return of the Endowment to the Donor's Property
Habibollah Abdollah Poor, Hamidreza Namavar
- An Analysis of the Environmental Crimes of the United States of America and Israeli Aggression against the Islamic Republic of Iran
Javad Cheraghi
- Legal Analysis of the Role of Real Estate Consultants in Preserving Land Ownership Rights and Its Enforcement Challenges in Iran
Mohammad Ahmadi
- The International Criminal Courts Counteraction to the Spread of ISIS Crime
Javad Dashtian
- The Validity of the New York Convention in Iran's International Commercial Arbitration and the Arbitration Agreement with an Emphasis on the Commercial Concept
Ali Babapour Hamrahloo, Pouya Banihashem
- Ownership and Exploitation of Water in the Iranian Legal System
Ahmad Padidar, Yaser Sayyad Poor
- The Right to be Forgotten and its Effects on Contractual Relationships in Public Blockchains; a Comparative Analysis of Data Privacy in Iranian and European Law
Arefeh Ghasem Zadeh Dehabadi
- An Examination of the Legal Nature of Build-Lease-Transfer (BLT) Contract
Ali Zarei Jalalabadi
- The Role of the Lawyer in Preliminary Investigations in the Criminal Procedure Code
Alireza Deraei
- Identifying and Prioritizing Socio-Political Factors Affecting Begging in Zahedan
Mohammad Kamal Dadras
- Civil Liability of the State for Damages Caused by Delayed Proceedings
Ali Farahi
- The Impact of Government Economic Policies on Contractual Freedom in Private Markets
Radmehr Rahmani Golafshan
- A Historical Review of Criminalization of Armed Forces Crimes
Yasser Shakeri